

روانشناسی از دیدگاه اندیشمندان مسلمان

به کوشش:
حسن ملکی (قاسم)

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری،
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶-۶۶۹۶۷۳۵۵ / شماره: ۶۶۴۸۰۸۸۲

روانشناسی از دیدگاه اندیشمندان مسلمان

تألیف: حسن ملکی (قاسم)

چاپ: اول ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ جلد

ناشر: انتشارات آوای نور

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۲۸۱-۵

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست

بخش ۱: نفس و مباحث مرتبط با آن

- فصل اول: نفس و اهمیت شناخت آن ۱۵
- معنی نفس در لغت ۱۵
- مفهوم و تعاریف نفس ۱۵
- نفس در علوم اسلامی ۱۶
- اهمیت و ضرورت شناخت نفس ۱۶
- روانشناسی اسلامی آری یا نه؟ ۱۸
- انواع علم النفس اسلامی ۲۰
- سابقه تاریخی مطالعه نفس ۲۰
- نام‌های نفس از دیدگاه ملاصدرا ۲۱
- مفهوم نفس در قرآن ۲۱
- فصل دوم: معنا و مفهوم نفس از دیدگاه اندیشمندان مسلمان ۲۳
- معنا و مفهوم نفس از دیدگاه محمد غزالی ۲۳
- معنا و مفهوم نفس از دیدگاه کندی ۲۴
- معنا و مفهوم نفس از دیدگاه فارابی ۲۵
- معنا و مفهوم نفس از نظر ابن سینا ۲۶
- معنا و مفهوم نفس از نظر ملاصدرا ۲۷
- معنا و مفهوم نفس از نظر خواجه نصیر الدین طوسی ۲۷
- معنا و مفهوم نفس از دیدگاه اخوان الصفا ۲۸
- معنا و مفهوم نفس از دیدگاه ابن حزم ۲۸

- ۲۹..... معنا و مفهوم نفس از دیدگاه ابن طفیل
- ۲۹..... معنا و مفهوم نفس از دیدگاه ابن رشد
- ۳۰..... معنا و مفهوم نفس از نظر فخررازی
- ۳۰..... معنا و مفهوم نفس از دیدگاه ابن مسکویه

فصل سوم: اثبات وجود نفس از دیدگاه اندیشمندان مسلمان ۳۱

- ۳۱..... اثبات نفس از دیدگاه ابن سینا و غزالی
- ۳۲..... اثبات نفس از دیدگاه راغب اصفهانی
- ۳۳..... اثبات نفس از دیدگاه خواجه نصیر الدین طوسی
- ۳۳..... اثبات نفس از دیدگاه سهروردی

فصل چهارم: مادی یا روحانی بودن نفس از دیدگاه اندیشمندان

مسلمان ۳۵

- ۳۶..... دیدگاه کندی در خصوص مادی یا روحانی بودن نفس
- ۳۷..... دیدگاه فارابی در خصوص مادی یا روحانی بودن نفس
- ۳۷..... دیدگاه ابن حزم در خصوص مادی یا روحانی بودن نفس
- ۳۷..... دیدگاه ابن قیم در خصوص مادی یا روحانی بودن نفس
- ۳۸..... دیدگاه غزالی در خصوص مجرد یا روحانی بودن نفس
- ۳۹..... دیدگاه سهروردی در خصوص مادی یا روحانی بودن نفس
- ۴۰..... دیدگاه سایر اندیشمندان اسلامی در خصوص مادی یا روحانی بودن نفس

فصل پنجم: انواع قوای نفس از دیدگاه اندیشمندان مسلمان ۴۳

- ۴۳..... قوای نفس
- ۴۴..... دیدگاه کندی در خصوص قوای نفس
- ۴۶..... دیدگاه ابن مسکویه در خصوص انواع قوای نفس
- ۴۷..... رابطه قوای سه گانه بالا با بدن و با همدیگر

- دیدگاه فارابی در خصوص انواع قوای نفس ۵۰
- دیدگاه ابن سینا در خصوص انواع قوای نفس: ۵۳
- دیدگاه اخوان الصفا در خصوص انواع قوای نفسانی ۵۳
- دیدگاه ابن باجه در خصوص انواع قوای نفس ۵۹
- دیدگاه ابن طفیل در خصوص انواع قوای نفس ۶۲
- دیدگاه خواجه نصیر الدین طوسی در خصوص انواع قوای نفس ۶۳
- دیدگاه سهروردی در خصوص انواع قوای نفس ۶۳
- دیدگاه ملاصدرا در خصوص انواع قوای نفس ۶۴
- ماهیت قوه ادراکی باطنی ۶۵
- مراتب عقل نظری ۶۵
- دیدگاه سایر اندیشمندان اسلامی در خصوص انواع قوای نفس ۶۶

فصل ششم: رابطه نفس و بدن از دیدگاه اندیشمندان مسلمان ۷۶

- رابطه نفس و بدن ۶۷
- دیدگاه کندی در خصوص رابطه نفس با بدن ۶۷
- دیدگاه فارابی در خصوص رابطه نفس و بدن ۶۸
- دیدگاه ابن سینا در خصوص رابطه نفس و جسم ۶۸
- دیدگاه شیخ اشراق (سهروردی) در خصوص رابطه نفس با بدن ۶۹
- دیدگاه ملاصدرا در خصوص رابطه نفس و بدن ۶۹
- دیدگاه ابن مسکویه در خصوص رابطه نفس با بدن ۷۰
- دیدگاه مولوی در خصوص رابطه نفس با بدن ۷۱
- دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی در خصوص رابطه نفس و بدن ۷۲
- دیدگاه سعدی در خصوص رابطه نفس و بدن ۷۲
- دیدگاه غزالی در خصوص رابطه نفس با بدن ۷۳
- دیدگاه ابن تیمیه در خصوص رابطه نفس با بدن ۷۴

دیدگاه فخرالدین رازی در خصوص رابطه نفس با بدن ۷۴

دیدگاه ابن حزم در خصوص رابطه نفس با بدن ۷۴

فصل هفتم: حادث یا قدیم بودن نفس از دیدگاه اندیشمندان مسلمان ۷۷

مفهوم حادث و قدیم ۷۷

دیدگاه اندیشمندان مسلمان در خصوص حادث یا قدیم بودن نفس ۷۷

دیدگاه ابوبکر رازی در خصوص حادث یا قدیم بودن نفس: ۷۸

نقدهای وارد بر دیدگاه ابوبکر رازی ۷۹

دیدگاه فارابی در خصوص حادث یا قدیم بودن نفس ۷۹

دیدگاه ابن سینا در خصوص حادث یا قدیم بودن نفس ۸۰

دیدگاه ملاصدرا در خصوص حادث یا قدیم بودن نفس ۸۱

نقدهای ملاصدرا بر قدیم بودن نفس ۸۲

دیدگاه شیخ اشراق در خصوص حادث یا قدیم بودن نفس ۸۲

دیدگاه غزالی در خصوص حادث یا قدیم بودن نفس ۸۲

زمان حدوث نفس ۸۳

نقدهای مخالفان بر عقیده گروه اول ۸۴

نقدهای مخالفان بر عقیده گروه دوم ۸۴

فصل هشتم: بقا یا فنا پذیری نفس از دیدگاه اندیشمندان مسلمان ۸۷

دیدگاه کندی در خصوص بقا یا فناپذیری نفس ۸۷

دیدگاه فارابی در خصوص جاودانگی یا فناپذیری نفس ۸۷

دیدگاه ابن رشد در خصوص بقا یا فناپذیری نفس ۸۹

دیدگاه ابن سینا در خصوص بقا یا فناپذیری نفس ۹۰

دیدگاه غزالی در خصوص بقا یا فناپذیری نفس ۹۰

دیدگاه سهروردی در خصوص بقا یا فناپذیری نفس ۹۲

دیدگاه ملاصدرا در خصوص بقاء یا فناپذیری نفس.....	۹۲
فصل نهم: بسیط یا مرکب بودن نفس از دیدگاه اندیشمندان مسلمان	۹۵
بسیط یا مرکب بودن نفس.....	۹۵
دیدگاه فارابی درباره بسیط یا مرکب بودن نفس.....	۹۵
دیدگاه ابن سینا در خصوص وحدت نفس.....	۹۶
دیدگاه غزالی در خصوص بسیط یا مرکب بودن نفس.....	۹۶
دیدگاه اخوان الصفا در خصوص بسیط یا مرکب بودن نفس.....	۹۸
دیدگاه رواقیون در خصوص بسیط یا مرکب بودن نفس.....	۹۸
دیدگاه ابن رشد در خصوص وحدت نفس.....	۹۸

فصل دهم: مراتب نفس از دیدگاه اندیشمندان مسلمان.....

مراتب نفس.....	۱۰۱
دیدگاه غزالی در خصوص مراتب نفس.....	۱۰۱
دیدگاه ملاصدرا در خصوص مراتب نفس:.....	۲۰۱

فصل یازدهم: غایت نفس از دیدگاه اندیشمندان مسلمان .....

غایت نفس.....	۱۰۳
دیدگاه ملاصدرا در خصوص غایت نفس.....	۱۰۳
دیدگاه غزالی در خصوص غایت نفس.....	۱۰۳

فصل دوازدهم: ویژگی‌های نفس از دیدگاه اندیشمندان مسلمان .....

ویژگی‌های نفس.....	۱۰۷
--------------------	-----

بخش ۲: روانشناسی در منابع اندیشمندان مسلمان
--

فصل سیزدهم: احساس و ادراک از دیدگاه اندیشمندان مسلمان .....

هماهنگی اندیشمندان.....	۱۱۳
-------------------------	-----

احساس از دیدگاه اندیشمندان مسلمان با تأکید بر نظر غزالی ۱۱۳

ادراک از دیدگاه اندیشمندان مسلمان با تأکید بر نظر غزالی ۱۱۷

فصل چهاردهم: یادگیری از دیدگاه اندیشمندان مسلمان ۱۱۹

یادگیری در نزد اندیشمندان مسلمان ۱۱۹

دیدگاه ابن مسکویه در خصوص یادگیری ۱۱۹

دیدگاه شیخ اشراق در خصوص یادگیری ۱۲۱

دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی در خصوص یادگیری ۱۲۳

دیدگاه فارابی در خصوص یادگیری ۱۲۴

دیدگاه اخوان الصفا در خصوص یادگیری ۱۲۴

دیدگاه غزالی در خصوص یادگیری ۱۲۵

فصل پانزدهم: رشد و تحول از دیدگاه اندیشمندان مسلمان ۱۲۷

تفاوت مفهوم رشد در قرآن و مکاتب روانشناسی ۱۲۷

ابعاد رشد ۱۳۱

مراحل رشد ۱۳۳

الف) مراحل رشد قبل از تولد ۱۳۴

ب) مراحل رشد بعد از تولد ۱۳۴

فصل شانزدهم: شخصیت در منابع اسلامی ۱۳۷

مفهوم شخصیت ۱۳۷

معنی شاکله در لغت ۱۳۷

شخصیت در قرآن ۱۳۷

مفاهیم شاکله ۱۳۸

مراحل شکل گیری شخصیت ۱۴۰

مراحل رشد شخصیت ۱۴۰

فصل هفدهم: آسیب‌شناسی روانی در منابع مسلمانان.....	۱۴۳
منابع اسلامی.....	۱۴۳
بیماری روانی.....	۱۴۳
معیارهای بیماری روانی در منابع و متون اسلامی.....	۱۴۴
معیارهای سلامت روانی.....	۱۴۵
معیارهای ایده آل سلامت روانی.....	۱۴۵
منابع.....	۱۴۷
نمایه.....	۱۴۹